

психологічним феноменом, включеним у процеси міжособової взаємодії, спілкування та спільної діяльності, виступає механізмом соціальної взаємодії та солідарності. Недовіра має характеристики як протилежні довірі (ускладнює міжособистісні взаємини, співпрацю, інтеграцію) так і незалежні від довіри. Недовіра більш подібна до самозбереження особистісного простору та визначає характер міжособових стосунків таким чином, що людина може контролювати ступінь та близькість соціальних контактів, уникати можливості тиску та маніпулювання з боку інших людей, розвивати асертивність без уникання стосунків із соціальним оточенням. Однак, високий ступінь прояву недовіри до людей може супроводжуватися труднощами соціально-психологічного характеру.

Відповідно до аналізу психологічної літератури, можна підсумувати, що недовірі поступово приділяється увага як відносно самостійному та незалежному від довіри феномену. Недовіру заведено тлумачити як негативні очікування, наявність сумнівів щодо надійності партнера по взаємодії та правдивості отриманої інформації. Недовіра виникає в умовах невизначеності, вразливості, відсутності можливості контролювати ситуацію та містить усвідомлення ризиків від наслідків взаємодії.

DOI: 10.5281/zenodo.5833153

Васютинський В. О.

МАРІУПОЛЬЦІ І ЛЬВІВ'ЯНИ ПРО ВІЙНУ НА ДОНБАСІ: ЗА П'ЯТЬ РОКІВ – МЕНШЕ СПІВЧУТТЯ, БІЛЬШЕ БАЙДУЖОСТИ І НЕ ТРЕБА ВИБАЧЕНЬ

Мета дослідження полягає у визначенні змін, що протягом п'яти років відбулися в уявленнях мешканців Сходу і Заходу України про зміст і перспективи ціннісного порозуміння між ними, на основі порівняння результатів двох емпіричних досліджень.

У 2016 і 2021 рр. було опитано по 50 мешканців міст Маріуполя Донецької обл. та Львова за аналогічними вибірками. За статевою структурою мав місце невеликий перекис у бік перевищення частки жінок (58,5%) порівняно із загальною структурою населення великих міст України. За віком респонденти розподілилися таким чином: від 18 до 29 років – 20,5%, від 30 до 49 – 36%, 50 років і старші – 43,5%.

Як основний метод було застосовано напівстандартизоване інтерв'ю. Респондентам, зокрема, ставили два запитання. У першому їм пропонували в довільній формі скласти радіозвернення до мешканців окупованої частини Донбасу. Друге запитання полягало у визначенні того, хто, у кого і за що, на думку респондентів, матиме просити вибачення після закінчення війни на Донбасі.

Отримані відповіді проаналізовано за допомогою контент-аналізу. В опитуванні 2016 р. у зверненнях до мешканців Донбасу виділено 20 змістових одиниць, у питанні про вибачення – 16. Таку саму модель покладено в основу оцінювання даних 2021 р., принципово відмінних семантичних показників не зафіксовано.

Загалом у 2016 р. було отримано 366 змістових відповідей, у 2021 р. – 265. Зменшення кількості відповідей відбулося за обома запитаннями: про мешканців окупованої території Донбасу – зі 183 до 126, про вибачення – зі 183 до 139. Така різниця є істотним свідченням зниження інтересу громадян до війни на Донбасі та послаблення їхнього емоційного залучення до цієї проблеми.

Узагальнені дані по містах, у супереч очікуванням, показали брак надто істотних відмінностей в оцінці подій на Донбасі маріупольцями і львів'янами. Статистично значущу різницю зафіксовано лише за однією ознакою зі звернення до мешканців окупованих територій (заклик схаменутися, припинити війну містився у відповідях 24 зі ста маріупольців та дев'ятох львів'ян; тут і далі за критерієм Манна – Вітні $p=0,004$) та за однією ознакою в питанні про вибачення (шестеро львів'ян пропонували всім просити вибачення в Бога, тоді як серед маріупольців таких не було зовсім, $p=0,013$).

Окремий інтерес у контексті дослідження становить зміна настроїв за п'ятирічний період. За низкою найчастотніших звернень до мешканців окупованого Донбасу відмінності між показниками обох років виявилися незначущими: побажання триматися (загалом їх висловили 35 респондентів – 17 у 2016 р. і 18 у 2021 р.), заклики схаменутися, припинити війну (33 – 20 і 13), заклики бути українськими патріотами (29 – 13 і 16), відмова говорити з ними (29 – 11 і 17). Водночас зафіксовано зниження частоти висловів співчуття (17 у 2016 р. і 5 у 2021 р., $p=0,007$) і тверджень «немає сенсу з ними говорити» (11 і 2, $p=0,01$), а також зникло визнання права мешканців ОРДЛО на їхній власний вибір (8 і 0, $p = 0,004$).

За результатами кластерного аналізу (за методом найближчого сусіда) даних 2016 р. виділилися п'ять кластерів, 2021 р. – сім, що може бути свідченням певного ускладнення структури ставлень респондентів до мешканців окупованих територій. Незмінним залишився кластер із закликом бути українськими патріотами. Знизилася вагомість кластерів із висловами співчуття, з одного боку, та осуду («самі винні») – із другого. Натомість увиразнилися кластери з відмовою від звернення до мешканців ОРДЛО, із доволі формальним побажанням триматися або порадою діяти, шукати вихід. Можна відтак говорити про послаблення емоційного змісту оцінок, збайдужіння ставлень та посилення раціонального (почасти захисного) тлумачення складних подій.

Із приводу прохання про пробачення частіше і без істотних змін між роками згадували про російську владу, Путіна, росіян, які мають просити вибачення в українців за воєнну агресію (загалом 52, із них 25 у 2016 р. і 27 у 2021 р.), Донбас та його мешканців – в Україні й українців (37 – 17 і 20), взаємні вибачення (25 – 16 і 9). Значущі відмінності мали місце в посиленні думки, що ніхто не повинен просити вибачення, що це марне й непотрібне (із 15 до 31, $p = 0,007$), зменшенні кількості тих, хто жадає вибачень української влади за війну перед народом, людьми, сім'ями загиблих воїнів (із 27 до 4, $p=0,000$) або вибачень від якихось абстрактних винуватців, «тих, хто призвів до війни» (із 9 до 2, $p=0,03$).

Зміст наведених відповідей у 2016 р. об'єднався в шести кластерах, у 2021 р. – у чотирьох. Отже, у просторі вибачень спостерігаємо певне спрощення структури. На провідних позиціях збереглися такі кластери, як вимога до російської влади, Путіна та росіян просити вибачення в українців, заклик до мешканців Донбасу вибачитися перед Україною й українцями, очікування на взаємні вибачення. Відійшов на другий план кластер вибачень української влади за війну перед народом. Натомість істотно подужчав кластер, у якому йдеться про марність і непотрібність вибачень.

Узагальнення описаних показників дає підстави для висновків про те, що за п'ятирічний період в оцінках громадянами війни на Донбасі відбулися досить відчутні зміни. Насамперед це проявляється в послабленні афективних складових оцінок і ставлень, посиленню байдужості до змісту і перебігу подій, наростанні емоційного відсторонення. Психологічно важливою стороною таких змін є зниження потреби вибачень, відхід від ірраціонального пошуку бодай яких-небудь винуватців. Компенсацією таких змін до певної міри виявляються тенденції посилення раціонально-захисного змісту міркувань, які, імовірно, допомагають займати більш виважену, об'єктивну позицію.

DOI: 10.5281/zenodo.5835905

Волович О. О.¹

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ МАСОК НА СОЦІАЛЬНУ АДАПТАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ

Феномен соціально-психологічних масок є надзвичайно актуальним у контексті соціальної взаємодії. Особливо цікавим є розгляд використання масок у підлітковій віковій групі та їхній вплив на соціальну адаптацію індивіда. Соціально-психологічні маски слугують способом захисту або можливістю реалізувати поведінку, яку б хотіла провадити людина в

¹ *Науковий керівник: канд. психол. наук Крупник І. Р.*